

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
"זה יוסף שהיה לך בחימה" (ר"ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת כי תצא תשפ"ד • שנה ד' - גליון קצ"א • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

בית האוצר
מערכת א כלל רבי

וְרֵאִיתָ בְּשִׁבְיָהּ אֵשֶׁת יַפֶּת תֹּאֵר וְחִשְׁקָתָּ בָּהּ וְלִקַּחְתָּ לָּךְ לְאִשָּׁה (כא, יא).

ביאור ההוה אמינא

שביפת תאר לא יהא קידושין

מה שכתב הפני יהושע גיטין (מג. ד"ה שם), וכן כתבתי בעניי במקום אחר, דאפילו אם היו קידושין תופסין בחיבי מיתות בית דין (ראה קידושין סח), עם כל זה אינם תופסין באשת איש מסברא, ואפילו אם לא היה אשת איש איסור כלל, דעם כל זה אי אפשר דיהיה בה תפיסת קידושין - שתחשב אשתו של שני, כיון דכבר היא אשת הראשון, והראשון בעליה, ואינה יוצאת מרשותו על ידי הזנות, והוא כגזול חפץ של חבירו שאי אפשר לגזול לקנותו בגזילתו, והארכתי בזה במקום אחר (ראה חוסן יוסף אות עה; קצו; רפג).

הנה מצאתי, שכבר קדם לעמוד על סברא זאת

הגור אריה ז"ל על התורה דברים (כאן אות ח ד"ה אפילו - ד"ה א). עיין שם שכתב אדרשא ד'וראית בשביה אשת יפת תואר, 'אשת' - ואפילו אשת איש (קידושין כא); וז"ל: ואם תאמר, פשיטא, הא אין אישות לעכו"ם (ראה סנהדרין נב).¹ ויראה כו'. אי נמי, דהוה אמינא דכיון דהיא 'בעולת בעל' (בראשית כ, ג), דיש לה אישות בבעלה (ראה סנהדרין נז), אף על גב דלא מייחבי עליה אם בא עליה, אבל להיות בה אישות - לא הוי בה אישות, כיון דאגידא באחר, קא משמע לן דיש לו אישות בה, דיפת תואר יש לו בה אישות, כדאיתא בספרי בפרשתנו (פיסקא ד ד"ה ושלחתה), 'ושלחתה לנפשתי' (פסוק יד) - מלמד שאם לא יחפוץ בה שמשלחה בגט. ועוד אמרו בקידושין (כב), 'ולקחת לך לאשה' - ליקוחין יש לך בה. והוה אמינא, כיון דאגידא באחר לא יהיה לו ליקוחין בה, קא משמע לן דיש לו בה ליקוחין, עכ"ל ז"ל.

גליוני הש"ס
סנהדרין לה.

וְאִמְרוּ אֵל זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵינוּ זֶה סוֹרֵר וּמְרֵה אֲיָנָנו שְׂמֵעַ בְּקִלְנוּ זֹלָל וְסָבָא (כא, כ).

טעם שלא היה בן סורר מעולם

איתא בסנהדרין (לה), בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו - בקול ובמראה ובדעת.

נראה הכוונה, דזה דבר מוחלט, ואין מציאות כלל, ולא יארע כלל שיהיו שני בני אדם דומים בקול ובמראה. ומהאי טעמא אמרינן סנהדרין (עא), דבן סורר לא היה ולא עתיד להיות, משום דבעינן

א) כן הקשו תוספות קידושין כא: ד"ה אשת, עיין שם.

ב) שלדעה דבעינן שיהו אביו ואמו שוין בקול ובמראה, לא היה בן סורר: "משום דסבירא ליה דצריכין להיות שוים בקול, אם כן בעל ירצה הבעל - לא יגרשנה, אלא שלא ימשנה, עיין שם. דאם כן, הוה ליה להתרגום יונתן לומר 'אלהן לגברא מיתסרא', ומה שכתב 'אלהן גברא יפטרנה מיניה בגיטא' מוכח דמחויב לגרשה דייקא, ובאתי רק להעיר".

אביו ואמו שוין בקול ובמראה, וזה אי אפשר שיהיה כן, דבני אדם משוין בזה זה מזה, ולא יארע בשום פנים הדמות כזה. ועיין שם בגליון מה שכתב שם בהגהות הב"ח (אות א)², ולהג"ל אין צורך לדבריו.

גליוני הש"ס
בבא בתרא קנד.

לא תלין נבלתו על העץ פי קבור תקברנו ביום ההוא פי קללת אלקים תלי (כא, כג).

מקור איסור ניוול המת

בבא בתרא (קנד), מעשה בבני ברק, באחד שמכר בנכסי אביו ומת, ובאו בני משפחה וערערו לומר קטן היה בשעת מיתו, ובאו ושאלו את רבי עקיבא מהו לבודקו, אמר להם, אי אתם רשאים לנוולו, ע"כ. וכזה חולין (יא), הא קא מינוול.

ולא נתבאר מקור איסור נוול המת. אולי מלאו ד"ל תלין נבלתו על העץ ילפינן נמי לאסור שאר בזיון המת ונוולו, דלאו ד"ל תלין משום בזיון המת הוא, וכדאמרינן (סנהדרין מו), דהלינהו לכבודו אין בו משום בזיון, אלמא דהלאו משום בזיון הוא. ואפילו למאן דאמר (בבא מציעא קטו), דלא דרשינן טעמא דקרא, מכל מקום כל שהטעם קרוב כזה לכולי עלמא דרשינן. וגם חשוב כאן הטעם מפורש במקרא, וכמו שכתוב 'כי קללת' וגו'.

וגם יש לומר, דכיון דקבורת המת מצות עשה היא, ובשעה שמנוולין אותו - אפילו יהיה הניוול כמו שהוא בקברו, מכל מקום בשעת הניוול חשוב כאילו לא היה קבור אז, עיין בבא בתרא (קב), כיון דמינוול לא מיקרי קבר, ועל כן הוי ליה הניוול ביטול מצות קבורתו. אולם יש לחלק בין הך דבבא בתרא (קב) להך דשם (קנד), וק"ל.

בית האוצר
מערכת א כלל רח

וְלִנְעָר לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לְנַעַר חֲטָא מוֹת כִּי פְּאִשֵׁר יָקוּם אִישׁ עַל רַעְוֹה וּרְצָחוֹ נִפְּשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה (כב, כו).

דעת התרגום יונתן באשת איש שנאנסה

אשת ישראל שנאנסה, סבירא ליה לאבוה דשמואל בכתובות (נא) דאסורה לבעלה, מחשש שמא תחלתה באונס וסופה ברצון, ורבא שם פליג עליה, והלכתא כרבא (ראה רמב"ם הלכות אישות פכ"ד הי"ט). ועיין שם דמיתתי ברייתא דמסייע לרבא.

ג) **המשך לשונו:** "ודע, דדברי התרגום יונתן הג"ל מוכיחים קצת דלא כתוספות זבחים (ב ד"ה טת) דכתבו, דאשה שזינתה, אם לא ירצה הבעל - לא יגרשנה, אלא שלא ימשנה, עיין שם. דאם כן, הוה ליה להתרגום יונתן לומר 'אלהן לגברא מיתסרא', ומה שכתב 'אלהן גברא יפטרנה מיניה בגיטא' מוכח דמחויב לגרשה דייקא, ובאתי רק להעיר".

ונראה לענ"ד, דהתרגום יונתן סבירא ליה כאבוה דשמואל. עיין כאן 'ולנערה לא תעשה דבר, אין לנערה חטא מות, כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה, ובתרגום יונתן ז"ל: ולעולימתא לא תעבדון מידעם ביש, לית לעולימתא דין קטול, אלהן גברא יפטרנה מיניה בגיטא כו', עכ"ל. ונראה פשוט דסבירא ליה להתרגום יונתן כאבוה דשמואל, ועל כן אסורה לבעלה ומצריכה גט מבעלה.

והמפרש ליונתן - הגדפס בחומשים - נעלם ממנו זה, וכל דבריו שם לא נהירין ולא צהירין. דמה שכתב דמספקין שמא היה ברצון, ורק מיתה אין לחייבה מספק, אבל לבעלה נאסרת מספק, והא דכתיב (פסוק כז) 'צעקה הנערה המאורשה', הכוונה שמא צעקה. לא נראה כלל, דכיון דנבעלת בשדה בחזקת אנוסה, וכמו שכתב הרמב"ן (פסוק כג ד"ה ענין), והאשה הרי יש לה חזקת כשרות, וגם חזקת היתר לבעלה, אם כן מדוע לא תהיה נאמנת לומר אנוסה הייתי.

מילי דאבות

פנינים על פרקי אבות

גליוני הש"ס
אבות

והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה (פ"ב מ"א).

אין לשקול ולדמות המצוות

עיין כזה להלכה בחידושי רמב"ן שבת (קל): וז"ל: ועוד, שאין אנו שוקלין מצוות זו בזו, ואין אנו יודעין מתי שכרן של מצוות, כדי שנאמר כמו שהתירו זו נתיך אף זו, כמו שמצינו שהתירו שבות עצמה על ידי ישראל גבי מת (ראה שבת ל), ולא מצינו לו היתר למילה (ראה פסחים צב), אף על פי שמצות עשה שבה יותר מפורשת בתורה, ונכרתו עליה י"ג בריתות (ברכות מט), עכ"ל.

ועיין עוד כזה שו"ת מהרי"ל (סימן קט ד"ה ואע"ג) שכתב ז"ל: אף על גב דקא שרי ראבייה אמירה לעכו"ם לנגן בכלי שיר לשמחת חתן וכלה, אין לדמות מצוות זו לזו כו', עכ"ל.

ועיין עוד שו"ת מהר"ם פאדוה (סימן ח ד"ה אמנם) וז"ל: אמנם בעיקר הדין לא אחלוך עליך, לאשר קרוב הוא היותו גט מצוה - כאשר רמת במכתבך היות איבה ביניהם, ודרכי האיש בלתי מתקנים הם, וכהאי גונא לא גזר רבינו גרשום, דאיתא במרדכי פרק המדיר (כתובות רמו קצו) כו' בעוברת על דת, דיכול להוציאה בעל כרחה, ולא גזר רבינו גרשום לבטלו ממצוה.

וכן **רשב"א** בתשובותיו (ח"ג סימן תמו) בשהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, שאין לחוש לתקנת רבינו גרשום, מטעם זה אפשר להתיר, אם לא נבדיל בין מצוה למצוה, עכ"ל.

לֹא תִרְאֶה אֶת שׂוֹר אֶחָיִךְ אוֹ אֶת שֵׂינֵי נֶדְחִים וְהִתְעַלְמָתָם מֵהֶם הֵשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאֶחָיִךְ (כב, א)

השבת אבידה

במשנת רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זיע"א

~ מתוך: גלינוי הש"ס ~

ושם, אם לא יעמיד - הרי לא יעבור השני כלום, ועם כל זה שרינון ליה להעמיד לכתחלה, ולא משגחינון אספק איסור גזל, ואילו מפאת ספק איסור נדר - אסור שפיר, והרי דלאו דממון קיל בעצם משאר לאו, וספיקו בעצם להקל, מה שאין כן בספק שאר לאו, ודו"ק.

וכך הוא גם כן שטחיות כוונת הגמרא בבא מציעא (ל, ב), ותו, לא דחינון איסורא מקמי ממונא. דאף דעשה דהשבת אבידה הרי הוא גם כן עשה ככל עשין, מכל מקום הואיל והוא מפאת ממון חבירו - קיל, ואין בכחו לדחות איסור עצמי, **ובחיודשי הארכת**¹.

אביו מצוהו לא להשיב כשיש רק לא תעשה נשים בחיוב בהשבה

בבבא מציעא (ל, ב), תנו רבנן, מנין שאם אמר לו אביו היטמא, או שאמר לו על תחזיר שלא ישמע לו, שנאמר (ויקרא יט, א) 'איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו אני ד', כולכם חייבין בכבודי. טעמא דכתב רחמנא 'את שבתותי תשמורו', הא לא הכי הוה אמינא צייתא ליה, ואמאי, האי עשה והאי לא תעשה ועשה ולא אתי עשה ודחי לא תעשה ועשה. וברשינו: אבידה עשה ולא תעשה היא, 'השב תשיבם' לא תוכל להתעלם' (פסוק א).

עין שו"ת **חות יאיר** (סימן ו ד"ה והנה האחת) קושית השואל, הא איצטריך קרא להיכא דאמר ליה אביו להתמין עד שיתייאשו הבעלים, דליכא רק לא תעשה גרידא, עיין שם (סימן ו; סימן ז ד"ה אלא - ד"ה ואם).¹ ומצאתי דהקושית קדומה בשו"ת **רדב"ז** (ח"א סימן תקכד), ועיין שם אריכות בהך סוגיא דבבא מציעא.

וגם כתב שם חידוש, דכי היכא דזקן ואינו לפי כבודו פטור - הכי נמי נשים פטורות משום 'כל כבודה בת מלך פנימה' (תהלים מה, יד), עיין שם היטב.

נדר חל לבטל השבת אבידה

עין שו"ת **הריב"ש** (סימן קנט ד"ה ועוד), דנשבע שלא לייבם ושלא לחלוץ, אין לומר דחולב ביכולי (ראה רמב"ם הלכות שבועות פ"ה הי"ח), כיון דבכל אחד בפני עצמו הרשות בידו. דאין לומר כאן כן, דייבום וחליצה היבם מחויב אל היבמה, והוי ליה הרעת אחרים (ראה שבועות כז), וכנודר שלא לפרוע חובו, עיין שם.

והנה לריב"ש הנ"ל - דמצוה שהוא אל הזולת הוי ליה כחיוב של חוב, אם כן גם נדר אין חל עליו, וכדמדמי ליה ז"ל לנודר שלא לפרוע חובו, עיין שם היטב בריב"ש.

ואולם יוקשה על זה מנדרים (ל, ג), דנכסי בעל אבידה אסורין פ מחזור - לא מהדר, משום דמהני פרוטה דרב יוסף, ואף על גב דהשבת אבידה מצוה, מכל מקום הנדר חל לבטלו, מפאת דנדרים חלין על דבר מצוה, כמבואר **בריטב"א** שם על הרי"ף (יא: מדפי הרי"ף ד"ה אינו), עיין שם. ואי איתא, הא מצות השבת אבידה הוא אל הזולת הוי ליה כחוב, ואין ראוי שיחול עליו גם נדר.

אולם, שם גוף הנדר רק שלא ליהנות מנכסי חבירו - לא על המצוה. וזה קשה גם על הריטב"א שם, דלמה ליה לטעמא דנדרים חליים על דבר מצוה, תיפוק ליה דהוי ליה כמו 'כולל', ועוד עדיף מיניה, כיון דאין הנדר על גוף המצוה כנ"ל.

1) וראה שם שיישב: "...ולא הקשה (הגמרא) על גופא דקרא, דודאי איצטריך על כמה עבירות שאין בהם רק לאו גרידא, רק על לשון הברייתא מקשה, שהביא הנך תרתי - היטמא ואל תחזיר, ואף על פי דנקטיניהו למשל, מכל מקום הקשה איך נקט 'אל תחזיר' והוא דבר שאין צריך קרא שלא ישמע לאביו, ומה לו לעשות דוגמא בדבר שאינו צריך קרא... שאי אפשר לפרש לשון 'אל תחזיר' - המתיין על שתייאשו הבעלים וטול, דודאי לשון 'אל תחזיר' אחר שנטלה משמע".

על שלו - אסור, עיין שם היטב.

ועיין עוד ירושלמי דמאי (פ"א ה"ב), 'מְצוּהָ הוּא להשיב אבידה בדבר מועט', פירוש, בהפסד מועט שלו, ואינו מצוה להשיב אבידה בדבר מרובה. ועיין שם **בריב"ז** (ד"ה רב"ב"ח) ["וז"ל: דמצוה להשיב וכו' כשיהיה הוצאה מועטת, ואינו מצוה להשיב בדבר מרובה כשהוצאה מרובה"].

אבידת אביו והוא חכם ואבידת רבו

בבבא מציעא (ל, ג), אבדת אביו ואבדת רבו - של רבו קודמת, שאביו הביאו לעולם הזה, ורבו שלמדו חכמה הביאו לחיי העולם הבא.

עין שו"ת **תשב"ץ** (ח"ג סימן ערה) ["וז"ל: ושאלתך וכו' שדברי **הרמב"ם ז"ל** סותרין זה את זה בענין השבת אבידה, שבהלכות תלמוד תורה (פ"ה ה"א) כתב, שאבידת אביו קודמת אם הוא חכם, אף על פי שאינו שקול כנגד רבו. ובהלכות גזילה (פ"ב ה"ב) כתב, שאינו משיב של אביו אלא אם היה שקול כנגד רבו. ויפה הגשחת.

אבל בגמרא בפרק אלו מציאות (שם) הוא כמו שכתוב בהלכות גזילה, שצריך שיהיה שקול כנגד רבו. ומתחלה יוקשה לו להרב ז"ל שאם הוא שקול כנגד רבו, צריכה למימר, פשיטא, שהרי יש בו יתרון על רבו, שהוא אביו, ובחכמה שניהם שוים. על כן פירש שלא הוצרך התלמוד לומר שמישיב של אביו קודם של רבו אם הוא חכם, אלא אף על פי שאינו שקול וכו'. ואחר כך תפס דין הגמרא בפשיטות, ומה שהוקשה לו מתחלה שאם שקול כנגד רבו פשיטא, ראה שאינה קושיא, שלא הוצרך התלמוד לומר שהשבה של רבו קודמת לשל אביו אלא אם למד מרבו ולא למד מאביו, שכיון שלא למד מאביו שאף על פי שאביו שקול כנגד רבו, שלמד רוב חכמתו ממנו תחלה.¹

ותקון דברי הרב ז"ל, כי בהלכות תלמוד תורה דיבר באביו שלמדו חכמה, ובהלכות גזילה באביו שלא למדו חכמה, ועלו דבריו כהגון].

אין בכח השבה לדחות איסור בעצם

הנה ממאי דקיימא לן (כתובות עג) דספק ממון להקל וספק איסור להחמיר, יש ראייה בפשיטות דממון קיל מאיסור.

ומה שכתבו **האחרונים** (ראה כנסת הגדולה חו"מ סימן כה הגביי אות ז; תומים סימן כה בקיצור תקפו כהן סימן כג ד"ה וגם) בשם **המהרי"ב באסאן**, דטעמא דספק ממון להקל אף דהיא ספק גזל, היינו משום דאם נוציא מספק - יהיה אצל חבירו ספק גזל. צריך עיון גדול מגמרא בבא בתרא (נז), ואיכא דקדמי ואיכא דלא קדמי, גבי מונא - לקולא, גבי איסורא - לחומרא, עיין שם היטב.

ד) בהערות על התשב"ץ כתב: "המשפט נראה משובש, ונראה שכן צריך לומר, 'שלא הוצרך התלמוד לומר שהשבה של אביו קודמת לשל רבו, אלא אם למד מרבו ולא למד מאביו, שאף על פי שלא למד מאביו כיון שאביו שקול כנגד רבו אבידת אביו קודמת, אף על פי שלמד רוב חכמתו מרבו תחילה', וצריך עיון".
ה) וראה **גלינוי הש"ס** בבא מציעא כ: בתוספות ד"ה איסורא, שדן עוד מכמה מקומות אם ממון קל בעצם מאיסור.

השבת אבידה מקרבת הגאולה

בבבא מציעא (כח), משחרב בית המקדש כו', התקינו שיהו מכריזים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. והוא דומיא דכמה תקנות דהתקין רבן יוחנן בן זכאי משחרב בית המקדש (ראש השנה כט:ל).

ועיין שינוי בבבא מציעא שם, דשם נאמר משחרב בית המקדש שייבנה במהרה בימינו התקינו כו', ואילו בכל הנך דראש השנה אמר משחרב בית המקדש התקין, ולא אמר 'שיבנה' כו'.

ואולי הטעם בהך דבבא מציעא, לפי ששם היתה התקנה בעניין השבת אבידה, ומצות השבת אבידה נראה דמקרבת הגאולה, עיין מכות (כד), אמר רב, מסתפינא מהאי קרא (ויקרא כו, לח) 'ואבדתם בגוים'. מתקין לה רב פפא, דילמא כאבידה המתבקשת, דכתיב (תהלים קיט, קעז) 'תעיתי כשה אובד בקש עבדך כו'. ולכן השבת אבידה לבעליה מקרבת הגאולה - דהוא גם כן חזרת אבידה לבעליה - מדה כנגד מדה. ולכן אמרו שם שייבנה במהרה בימינו, כלומר, דהתקינו שיהו מכריזין - להשב אבידה על ידי כך, עיין שם היטב, והכרזה זו עצמה דהיא קיום מצות השבת אבידה מועלת שייבנה במהרה כו'.

והוא דוגמת הך דקידושין (לז): 'ביאה' דכתב רחמנא (שמות יג, ה) גבי תפילין כו' למה לי, הוא מיבעי ליה כו' עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לארץ. וכך כאן, עניין הלשון 'משחרב בית המקדש', עשה מצוה זו שבשבילה יבנה במהרה בימינו, **כן נזכה במהרה בימינו אמן**.

מצות השבה בממון שאין לו תובעין

מצות השבת אבידה - אם יש בממון שאין לו תובעין, עיין ירושלמי דמאי (פ"א ה"ב), ואינו מְצוּהָ להשיב אבידה (בתמיה).¹

ועיין מה שכתבתי על **הגליון בבא מציעא** (נו: ד"ה הקדשות) משו"ת **שבות יעקב** (ח"א סימן קסו ד"ה אך בשם **באר עשק** (סימן א), ד'אחיו' ממעט קהל, ואם כן ממון שאין לו תובעין, דבר השייך לשבט, למאן דאמר (פסחים פ, פ) דשבט אחד מיקרי 'קהל', אם כן השבת אבידה דכתיב 'אחיד', ליכא מצוה בדבר השייך לשבט, ואולם, בירושלמי הג"ל הא מבואר להיפוך.

הפסד מרובה על ידי ההשבה

אם צריך להפסיד שלו מעט עבור של חבירו המרובה, כבר כתבתי **בציונים לתורה** (ככל לו פיסקא פז) משו"ת **חות יאיר** (סימן קסה ד"ה ומה), עיין שם.¹

ועיין ירושלמי פאה (פ"ה ה"ג), המרבץ שדהו עד שלש ירד עני לתוכה (שמתוך כך שמרבץ שדהו, לא יכול העני לירד לתוכה וליתול את הלקט, פני משה), אם הזיקו מרובה על של עני - מותר, ואם הזיק עני מרובה

א) ראה שם, שתרומה יש חיוב להשיבה לכהן אף אם נמצאת במדבר, ואין לה הפסד על ידי גרירת חיה.

ב) שכתב: "דהמאנה את הציבור אין בו לאו ד'בל תנונ' (ויקרא כה, יד), דכמו דדרשינן בבבא מציעא (נז), 'אחיו' (שם) ולא הקדש, הכי נמי דרשינן 'אחיו' ולא קהל". וראה **אוצרות יוסף** שביעית בזמן הזה קונטרס א פיסקא קפה, מה שדן בדבריו.

ג) שדעת החות יאיר: "דאין חייב להפסיד ממון עצמו אפילו מעט, כדי להציל ממון חבירו אפילו הוא מרובה".

'בקרוב מחניך'

'והיה מחניך קדוש' - עד כמה צריך להיזהר מאמירת דבר שבקדושה במקום שאינו טהור ונקי ✦ הכנסת דברי קדושה למקום מאוס הוא מן התורה, הלכה למשה מסיני או איסור דרבנן ✦ מן הפסוק בפרשתנו 'כי ד' אלקיך מתהלך בקרב מחניך' למדו בספרי לאסור הכנסת ספר תורה ותפילין למקום מאוס

(סכז), תנו רבנן, פעם אחת הוצרך דבר אחד לתלמידי חכמים אצל מטרוניתא אחת כו'. הלך רבי יהושע ותלמידיו, כיון שהגיע לפתח ביתה, חלץ תפיליו ברחוק ארבע אמות כו'. אמר להן, בשעה שחלצתי תפילין במה חשדתוני. אמרנו, כסבור רבי לא יכנסו דברי קדושה למקום טומאה כו'. וצריך עיון גם כן, אם זה איסור תורה, או דרבנן, או מדת חסידות. **ולשון 'כסבור רבי' כו', מוכח דהוא איסור של סברא, או דהוא מדת חסידות.**

"ועיין עוד ברכות (כג). דמותר להכניס תפילין לבית הכסא משום שמירתן, עיין שם. ומוכח קצת דגוף האיסור רק דרבנן, ומשום שמירתן לא אסרו, ובאתי רק להעיר."

מקור נוסף מן התורה לאיסור הכנסת דברי קדושה למקום מאוס, הביא רבינו ב'גילויי הש"ס' (סנהדרין כא): כהוסיפה על מה שהביא ב'בית האוצר':

"איתא בסנהדרין (כא):, אינו נכנס בה (עם ספר תורה) לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא, שנאמר (לעיל ז, יט) 'והיתה עמו וקרא בו' - מקום הראוי לקרות בו.

"עיין בית האוצר (מערכת א כלל קלג) ערך 'איסור הכנסת דברי קדושה למקום מאוס', דדנתי דמכאן הוא המקור לכל האיסור הנ"ל, עיין שם אריכות.

"ונזכרתי כעת דברי הסיפרי תצא (פיסקא מח ד"ה כז), כי ד' אלקיך מתהלך בקרב מחניך, מכאן אמרו, לא יקרא אדם קריאת שמע בצד משרה של כובסים, ולא יכנס לא למרחץ ולא לבורסקי - וספרים ותפילין בידו, עכ"ל.

"ונראה כוונת הסיפרי, דפירושו דקרא 'כי ד' אלקיך מתהלך בקרב מחניך' - ולכן 'והיה מחניך קדוש', ועל כן דריש הסיפרי כזה לקרא אספר תורה דקרוי 'שם', כמו שכתבתי למעלה. וכן תפילין קרוין 'שם', וכמו שכתוב 'כי שם ד' נקרא עליך' (להלן כה, ז) - אלו תפילין שבראש (ברכות ו). וכן במנחות (מד): קמפרש קרא ד'ד' עליהם' (ישעיה לח, טז) - אתפילין שעליהם, עיין שם. ודריש לקרא משום הכי אספר תורה ותפילין המתהלכים במחנה, שצריך שיהא המחנה קדוש, ונלמד מזה שאסור להכניס ספר תורה ותפילין למקום מאוס."

"וצריך עיון קצת, דאם כן ליפשוט איבעיא דהזמינו לבית הכסא מהכא, מדאצטריך קרא. ויש לומר, דלקרות קריאת שמע חמור בהנחת מזוזה. ולפי מה שכתב הר"ן נבדלים (ז ד"ה ולענין), דזימון דבית הכסא דמיתסר הוא רק מדרבנן, אם כן בלאו הכי אין לפשוט מדאצטריך קרא."

ג) גילויי הש"ס סנהדרין שם ד"ה וכותב: "כי ספר תורה נקרא 'שם', כדאמר להלן (סנהדרין כא) עושה אותה כמין קמיע ותולה ברועו, שנאמר (תהלים טז, ח) 'שיות' ד' לנגדי תמיד. וכן בבבא בתרא (דד) דהלווחות קרוין (שמואל ב, א) 'שם ד' צבאות', עיין שם, והיינו משום דהיה כתוב עליהם עשרת הדברות (ראה שמות לד, כה; דברים י, ד), דכלולים בהם כל דברי התורה כמו שכתבו המפרשים (ראה שמות כד, יב וירגום יונתן ורשי"ש שם ד"ה את). ועיין תענית (כו), 'ביום חתונתו' (שיר השירים ג, א) - זה מותן תורה, וברש"י (ד"ה ה) 'יום הכיפורים שניתנו בו לוחות האחרונות. הרי דהלווחות קרוין 'תורה', ואמרינן דהם 'שם ד' צבאות', והוא כהך דכאן דספר תורה הוא שם'."

והחיוב להקפיד על טהרה ונקיות בכל דבר שבקדושה, האריך רבינו בכמה מקומות, מה מקור האיסור להכניס דבר שבקדושה במקום מאוס, האם הוא מן התורה או מדרבנן, והמקורות בזה. וזו לשונו בספר **'בית האוצר'** (מערכת א כלל קלג):

"איסור הכנסת דברי קדושה למקום מאוס - דמצינו בכמה דוכתי (ברכות כג; שבת סא), יש להסתפק אם הוא איסור דאורייתא או דרבנן."

בתחילה מביא רבינו שני מקורות שאכן מדובר באיסור דאורייתא: "ועיין סנהדרין (כא):, אינו נכנס בה (עם הספר תורה) לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא, שנאמר (דברים ז, יט) 'והיתה עמו וקרא בו', מקום הראוי לקרות בו. **ויש לומר, דילפינן מספר תורה אכל דברים שבקדושה.**

"ועיין עוד יומא (ז):, ורבי שמעון סבר 'תמיד לרצון לפני ד' (דכתיב בציץ (שמות כה, לח)), מאי 'תמיד', אילימא תמיד 'על מצחו' (שם), מי משכחת לה, מי לא בעי מייעל לבית הכסא כו'. ועיין כלל קלא דכתבתי דגם איסור של סברא נחשב איסור תורה, ועל כן גם איסור הכנסת דברי קדושה למקום מאוס, דהסברא מחייבת האיסור, **יש לומר גם כן דמפאת הסברא לבד חשיב איסור תורה.**

בהמשך דן רבינו, אם יש להוכיח שהיא הלכה למשה מסיני: "ועיין עוד יומא (יא), באמת אמרו, בית הכסא ובית הבורסקי ובית המרחץ כו', פטורים מן המזוזה, וכל 'באמת' הוא הלכה למשה מסיני (עיין ירושלמי כלאים פ"ב ה"א). ואולם בזה הרי נאמר רק פטור ולא איסור, וגם אין ללמוד מכאן אעלמא, דאין דנין מהלכה (עיין שבת קלב).

"ואולם שם (יומא יא): אמר, יכול שאני מרבה אף בית הכסא ובית הבורסקי ובית המרחץ כו', תלמוד לומר (דברים ו, ט) 'בית', מה בית העשוי לכבוד, אף כל העשוי לכבוד כו'. וצריך עיון קצת, דלעיל אמר 'באמת אמרו', ואם כן הוא הלכה למשה מסיני, וכאן יליף ליה מקרא. **ואולם לא כל 'באמת אמרו' הוא הלכה למשה מסיני** (עיין הקדמה לפירוש המשנה זרעים ד"ה הפרק השישי), ויבואר במקומו א"י"ה (עיין גילויי הש"ס ברכות כ: ד"ה באמת).²

ואילו משני מקורות אחרים מוכיח רבינו שמשמע שהוא איסור דרבנן: "ועיין עוד שבת

רבינו יהודה החסיד מביא בספר חסידים (אות סס): "מעשה בחסיד אחד שלא היה רוצה ליגע בבשרו כשקורצתו כינה או פרעוש בשעת שהתפילין עליו, והיה חולץ תפילין ואחר כך נוגע. ולקח המאכולת (-כינה) ורוחץ ידו ומניח תפילין. וכשהיה הולך לפני זקנים לא היה כופף קומתו, כי אמר איך אשתחוה בעוד תפילין עלי. ועוד אמר, איך אראה באשתי או איך אדבר עמה בעוד שם שמים עלי. ואמרו האחרים, מאחר שצריכים התפילין כל כך פרישות, לא נוכל לסבול, ולא הניחו תפילין."

"אמרו לאותו חסיד, הרי בטלת אותם מן המצות בחסידות שלך, אם כן לא תשליך הרוק מחוטמך בעוד התפילין עליך, הלא לא נתנה תורה למלאכי השרת..."

רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל ז"ע מביא מעין זה ב'גילויי הש"ס' (שבת יד): בשם **ספר הפרדס לרש"י** (סימן ה), שאין להימנע מלימוד התורה ואמירת ברכות משום טהרה ונקיות:

"איתא בגמרא שבת (יג):, תנן (זבים פ"ה מ"ב), אלו פוסלין את התרומה וכו', והידיים וכו'. ובגמרא שם (ד, י): 'והידיים' - מפני שהידיים עסקניות הן.

"בספר הפרדס לרש"י ז"ל: ומשום שהידיים עסקניות הם, ומכל דבר הם מלוכלכות, וקרא כתיב 'לא יראה בך ערות דבר והיה מחניך קדוש', כי עם קדוש אתה ובך בחר ד' (לעיל יד, ב), אם תקדש עצמך מכל חילול וטינוף להיות נקי וטהור לפניו - אז בחר בך ובתפלתך כו'. **וישראל שבגלות אינן יכולין להגיע לכל זה, מה יעשו למנוע עצמן, שלא ללמוד ושלא לברך - אי אפשר, דאם כן למה נבראו, ומוטב להן שיתנו דין על טהרה ונקיות שאינן יכולין לעשות, ואל יתבטלו מדברי תורה ומן הברכות, עכ"ל."**

ומוסיף רבינו: "ומבואר, דמעיקר הדין צריך נטילת ידיים לכל דברי תורה ולכל הברכות מפאת שהידיים עסקניות. וכן הוא עוד בספר הפרדס הנ"ל (סימן סד), עיין שם."

והנה, בעצם ענין זה של 'והיה מחניך קדוש'

(א) מענין לענין יצוין לדבריו הידועים של הגה"ק בעל 'חנם סופר' ז"ע בהגהותיו לשלחן ערוך (סימן פה), על מה שכתב המגן אברהם' (שם ס"ק ב) שמדת חסידות הוא להחמיר ולא לדבר בלשון הקודש בבית הכסא, בבית המרחץ ובמקום הטנופת: "ונראה לי דהוא הדין במקום גילולים... ונראה לי, דמשום הכי הנהיגו אבותינו את בניהם מבלי לספר בלשון הקודש, ונשכח מאתנו לגמרי בעונותינו הרבים, משום שגלו לבבל שהיתה מלאה גילולים."

ומקור דברי המגן אברהם' אף הוא בספר חסידים (אות תקצד, והובא במשנה ברורה שם ס"ק ט): "אמרו לזקן במה הארכת ימים, אמר כי היו אורחים בבית, ולא היו מבינים בלשוני והיו מדברים עמי בלשון עברית בבית המרחץ, ואני לא דברתי מעולם בבית המרחץ ובבית הכסא אפילו דברים של חול אף על פי שמות. והואיל ועשיתי גדר ותוספת, הוסיפו לי אף שנותי."

(ב) המשך לשונו: "ועל כל פנים, אהך ד'כול שאני מרבה' כו' תיקשי, דאיך הוא אמינא שיהיה בית הכסא כו' בכלל המצוה, הא אין ראוי

'כדכד שמשותיך' רמז למשה ואהרן

מבואר בתורת העולה (ח"ב פרק ו ד"ה בך) על הכתוב (במדבר ז, פח) 'בקר זבח השלמים עשרים וארבעה', דמשה עניינו כ"ד ספרים שבמקרא [דהתורה מתייחסת למשה - 'זכרו תורת משה עבדי' (מלאכי ג, כב), ונביאים וכתובים הם השלמת התורה - דברי קבלה כדברי תורה דמו (ראה ראש השנה יט.), ועל כן כל המקרא מתייחס למשה], ואהרן עניינו כ"ד מתנות כהונה (ראה בבא קמא ק"ג), עיין שם היטב.

וזה רמז הכתוב (ישעיה נד, יב) 'ושמתי כדכד שמשותיך', דאמרו ז"ל בסוגיין (ע"ה) פני משה כפני חמה - שמשו, והנה אהרן שקול כמשה, וכמבואר במדרש (ב"ר א, טו; שו"ה"ר ד, יב), בכל מקום מקדים משה לאהרן, ופעם אחד מקדים אהרן למשה - 'הוא אהרן ומשה' (שמות ו, כו), לומר לך ששקולים זה כזה, לא משה גדול מאהרן ולא אהרן גדול ממשה. ואם כן כיון שאהרן שקול כמשה, אם כן גם אהרן עניינו שמש, וזהו 'ושמתי כדכד שמשותיך', היינו שני האנשים שבך שענינם שמש - היינו משה ואהרן, הם 'כדכד' - היינו כ"ד דברים ומעלות, משה כ"ד ספרים, ואהרן כ"ד מתנות כהונה.

וזהו בסוגיין, 'ושמתי כדכד שמשותיך' - פליגי בה תרי מלאכי כו', ואמרי לה תרי אמוראי כו', חד אמר - שהם, וחד אמר - ישפה. אמר להו הקדוש ברוך הוא, ליהוי כדן וכדן. היינו דשניהם אמת, שכן 'שהם' 'ישפה' רומזים משה ואהרן, שכן שה"ם אותיות משיה, וישפה' הוא 'יש פה' - רומז לאהרן שנאמר בו (שמות ד, טו) 'הוא יהיה לך לפה', ודו"ק.

'אדם יודע' במידי דפלוגתא

התוספות בגיטין (מה. ד"ה מידי) ובבבא מציעא (טו: ד"ה ונתן) ובערכין (ל. ד"ה דלמא) כתבו, דסברא ד'אדם יודע' כו' שייך רק במידי דלית ביה פלוגתא, אבל מידי דאית ביה פלוגתא בגמרא, אז אפילו למאן דאמר דסובר כו' - על דרך משל, מכל מקום מודה דלא שייך לומר 'אדם יודע' שהיה הוא כן, שהרי לדעתיה בר פלוגתיה טעה בזה, ועל כן כמו שבר פלוגתיה טעה - הנה כן כל אדם יכול לטעות, ועל כן לא שייך בכהאי גוונא 'אדם יודע' כו', עיין שם היטב שכן הוא תוכן כוונתם - אם שאין כן לשונם.

ועיין תוספות (עו. ד"ה אמר) שכתבו, דלרבא דסובר אין אותיות נקנית במסירה (סנהדרין לא.), ליכא למיחש שמא מסר לו השטר לגבות החוב, דהכל יודעין דאין המסירה מועלת, דאין אותיות נקנות במסירה, עכ"ל, ומבואר דשייך 'אדם יודע' במידי דאית ביה פלוגתא, שהרי אביי חולק וסובר דאותיות נקנות במסירה (יבמות קטו.).

א) המשך לשונו: 'וישפה' נדרש כן בדברי רבותינו ז"ל (בר ע"א ה) - 'יש פה', היינו בנימין שהיה לו פה להגיד ליעקב ממכירת יוסף ושתק, ועל כן שפיר יש לנו לדורשו 'יש פה' גם כן כפי הנ"ל.

ב) אמנם, ראה **פירוש המשניות** להרמב"ם פ"ה מ"ג: 'ויודע שחלב האתון לא יצלה לכל [וי]': לשום דבר], אם כן לאיזה תועלת אמר

המרובה המסופק (ראה רש"י כתובות שם ד"ה בוצינא), רק הכוונה דהמעט והגרוע ההווה עדיף לאדם מן המרובה והמשובח שיבא לאחר זמן וצריך להמתין עליו, עיין שם.

ועיין עוד רשב"ם (עט: ד"ה סבר), דאף דמקדיש בעין רעה מקדיש (ראה לעיל ע"ב), והמקדיש בור אמרינן דלא הקדיש מימיו שבתוכו (לעיל ע"ט), מכל מקום מים העתידים לבא לבורו, אף דעבידי דאתו ודאי, עיין בסוגיין, לא חשיבי כולי האי בעיניו, ולא אמרינן בהו עין רעה, ושפיר מקדישן עם הקדש בורו, עיין שם.

ואולם שם נראה, דאין הענין מפאת המתנת הזמן, רק דממון שכבר זכה בו והוא שלו, חביב בעיניו יותר מאותו שאינו עדיין שלו, ואפילו יכול לזכות בו לאלתר. וכזה הוא גם בשבת (ק"ג), דאף דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, והתירו משום הכי למי שהחשיך בדרך לתת כיסו לעכו"ם, מפאת דאין אדם מעמיד כו', ואי לא שרית ליה אתי לאתויי ארבע אמות ברשות הרבים, מכל מקום הני מילי כיסו, אבל ברואה מציאה בדרך אסור לו לזכות בה ולתתה לעכו"ם. והיינו משום דאף שיכול לזכות בה, מכל מקום כיון דלא זכה בה עדיין ואינו ממון שכבר הוא שלו - לא בהיל עליה כל כך, ומעמיד עצמו שפיר, ולא אתי לאתויי, ועיין שם.

מדוע ע"י שליח חשיב לקיחה והבאה שלא באחד

נסתפקתי, הא דקיימא לן (קידושין מא:): שליחו של אדם כמותו - מהו הכוונה בזה, אם הכוונה שגופו של שליח נחשב כגוף המשלח, או השליח לאדם אחר נחשב - רק שהמעשה אשר הוא עושה בשליחותו על כל פנים מתייחסת למשלח, ונחשב שהמשלח עשה המעשה ההוא, או דלמא גם המעשה איננה מתייחסת למשלח רק לשליח, ונחשב שהשליח עשה המעשה - לא המשלח, רק שהתורה גזרה שאף שאדם אחר עשה המעשה, לא הוא, עם כל זה כיון ששלחו לכך, מועלת המעשה של האחר עברו כאלו עשאה הוא, ודו"ק.

ועיין בש"ס גיטין (זז:) ובסוגיין (פא:): דאמר, דאם שיגר הביכורים ביד שליח, ומת שליח בדרך, מביאואינו קורא, משום דכתיב (דברים כו, ב) 'ולקחת' 'והבאת', על כן בעינן לקיחה והבאה באחד, עכ"ל הגמרא.

ואי נימא דהשליח הוא הבעלים, או שמעשה מתייחסת לבעלים, שפיר ראוי שיוחשב לקיחה והבאה באחד, כיון שגם הלוקחה נחשב שהבעלים לקחו וכמובן. ועל כרחך דהשליח כאדם אחר נחשב, וגם המעשה איננה מתייחסת למשלח, ועל כן שפיר לא היתה הלוקחה על ידי הבעלים, ועל כן אם יביאו עתה הבעלים הביכורים לא הוי לקיחה והבאה באחד.

ה) לשון רש"י שם: 'משל הדיוט הוא, האומר לחבירו, דלעת קטנה אני נתון לך במחור, אם תרצה לתולשה עכשיו, תלוש, ואם תרצה להניחה עד שתגדל ותיעשה קרא, הניחה ותגדל, טוב לו ליטלה מי, שמא לאחר זמן יתחרט בו זה, או שמא לא יצטרך זה לזה'.
ו) והאריך בלקח טוב כלל א פייסקא ב-כט, בראיות לכאן ולכאן.

שיווי בשר בהמה טמאה

בהמה טמאה - אם נחשב שיווי בשרה לאכילת עכו"ם, עיין בסוגיין (ע"ה): במשנה, המוכר את החמור - מכר את הסיח (בנו של חמור קרוי סיח), מכר את הפרה - לא מכר את בנה. ובגמרא, היכי דמי, אי דאמר ליה 'היא ובנה', אפילו פרה ובנה נמי, אי דלא אמר ליה כו'. אמר רב פפא, דאמר ליה חמור מניקה ופרה מניקה אני מוכר לך. בשלמא פרה איכא למימר לחלבה בעי לה, אלא חמור מאי קאמר ליה, שמע מינה היא ובנה קאמר ליה (בשלמא פרה משום הכי לא מכר בנה, דהאי דאמר ליה מניקה, לאו לטפויי בנה קאתי, אלא לחלבה, דאי לא ליהוי לה חלב - ליהוי מקח טעות, אבל חמור שאין צורך לחלבה, האי דאמר ליה מניקה - שיש לה ולד קאמר, ועם הולד מכרה לו, רשב"ם).

וצריך עיון, דחלב חמור נמי, הרי אפשר לו למוכרה לעכו"ם או לאכילה לכלבים.

מדוע אין הקדש קונה המים

מטעם 'שלא יהא כח הדיוט חמור'

בגמרא (ע"ט), הקדיש בור ואחר כך נתמלא מים, אשפה ואחר כך נתמלאה זבל וכו', מועלין בהן ואין מועלין במה שבתוכן. ובתוספות (ד"ה ואין) כתבו: דלא אמרינן שיקנה חצר הקדש כמו שקונה חצר הדיוט, דחצר משום יד איתרבאי (בבא מציעא י:), ולא מצינו יד להקדש.

עיין שו"ת חתם סופר חלק אורח חיים (סימן מד ד"ה ודאתאן) שהקשה, דעל כל פנים ראוי שיקנה חצר בהקדש מטעמא דשלא יהא כח הדיוט חמור מכח הקדש, כדאמרינן כזה לענין קניין משיכה - בקידושין (כ"ט).

נראה, דאהך דכאן לא קשיא, דשלא יהא כח הדיוט כו' - הרי הוא רק מדרבנן, כמבואר בתוספות שם (ד"ה אטו), ואם כן כאן דלענין מעילה איירינן, שפיר אין מועלין, כיון דאינו הקדש מן התורה. ואם דמצינו גם מעילות מדרבנן, עיין מעילה (ב:): ובתוספות שם (ד"ה מ), מכל מקום זה לא קשיא, דאין לדמות גזירות חכמים זו לזו (ראה תוספות חולין קד. ד"ה ומנא), וכאן לא היה נראה להם לגזור מעילה מדבריהם, אולי דכיון דגוף הבור קודש - בלאו הכי בדילי גם ממה שבתוכו, ואין צריך לתקן מעילה. ועיין תוספות מעילה שם, ותוספות מנחות (ב. ד"ה גזרו).

טעם שמקדיש מים העתידים ודאי לבוא לבור

בוצינא טב מקרא (סוכה נו:). עיין תוספות סוכה (שם ד"ה בוצינא) ותוספות כתובות (פג: ד"ה בוצינא) דמשמע מלשונם, דאין הכוונה בהך דבוצינא כו', מפאת דהעתידי אין ודאי אצל האדם ומסופק עליו שמא לא יבא, ולכן המעט הודאי עדיף ליה מן

חמור מניקה, ולדבריו אף לעכו"ם ולכלבים אינו ראוי.

א) שכתבו בבאור דברי הגמרא שם, שאף במקום דבדילי אינשי יש מעילה מדרבנן.

ד) דהיכא דלא בדילי, תקנו רבנן מעילה טפי.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' לרוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com